

valeat, nec adaequate percipi, *conc.* quatenus non intelligitur quid sit et esse debeat, *nego.*

Neque, ut Loke contendit, notio aeternitatis universim negans est; siquidem, ut alias vidimus (1), *simplicis et infiniti* notiones non sunt mere negativae; ergo neque notio aeternitatis, quae in ipsis fundatur. Ex eo autem, quod dicitur principium seu initium non habere, non sequitur, ut vult Loke, ejus conceptum auferri. Nam, ut ait Baldinotti (2), negando principium rei *perennitas* asseritur, quae ut est aeterna, utique non comprehenditur, exhibet tamen quiddam *eminenter* positivum, scilicet id quod nunquam deficit, nec erit defecturum (3).

(1) *Ontolog.* art. 4. n°. 41 artic, 3. n°. 44.

(2) *Loc.* proxime cit.

(3) Duratio, id est, continuatio divinae existentiae initio et fine carens, seu *perennitas* ejus *esse* omnem *successionem* excludens, *supereminenti* realitate gaudet, estque in se aliquid vel maxime positivum, utpote realiter identificatum cum ipsa divina natura, quae est plenitudo omnis realitatis et merum *esse*. Id vero inde quoque colligitur, cum sit a parte sui simplex, indivisibilis ac tota simul, quod omnibus differentiis temporum, praeterito, praesenti et futuro tota simul atque eodem invariabili modo respondeat, ceu eminenter aequivaleat, sitque semper in se eadem, ac pro nobis instans actuale, seu simpliciter *esse*. Nos autem et caetera entia temporis seu *successivae* durationi subjecta, actu non fruimur duratione nisi per partes, id est, exiguo et unico instanti praesenti: quodvis namque instans praeteritum jam non est, quia praeteriit, futurum nondum est, quia nondum advenit, et potest non advenire; ergo solum ens aeternum, sicut plenitudine realitatis actualis ita et durationis, semper actu fruatur, quia semper actu et indivisibili ratione *est*. Hinc potest confirmari incongrua ratio [indicata in nota n°. 39.] concipiendi prima elementa temporis seu durationis *successivae*, tamquam instantia absolute simplicia, omnem continuationem existentiae excludentia: si enim hoc semel concedatur, potest quis statim et facile inferre, nos de permanentia existentiae nostrae nunquam certos esse, neque illa frui aliquatenus posse; instans namque praesens durationis, utpote indivisibile ac simplex, rapidissime transit et nunquam sisti potest, labiturque cum quavis instabili cogitatione: instantia vero praeterita et futura idem sunt ac si non essent pro nobis.

ARTICULUS III.

DE SIMPLICITATE SPIRITUALITATE ET IMMENSITATE DEI.

45. Duae hae quaestiones videntur ad invicem oppositae, ideoque eas simul jungimus, ut apprensus oppositio facilius evanescat. Praeter pantheismum jam refutatum, adversatur etiam simplicitati Dei error eorum qui corpus humanum Deo tribuebant, omniumque idololatrarum res materiales creatas tamquam deos venerantium. Contra hos itaque ostendemus, naturam divinam non solum excludere compositionem physicam, sed etiam metaphysicam et logicam, ac esse mere spiritualem. Immensitatem Deo denegarunt Platonici, qui intra sphaeram quamdam igneam ipsum commorari existimarunt: alii, qui coelum dumtaxat ipsi pro sede constituebant: ii tandem, qui Deum corporeum finxerunt, indirecte saltem immensitatem inficiati sunt. Singularis vero hac in re fuit Manichaeorum error, de quibus S. Augustinus in suis epistolis disserit (1).

PROPOSITIO I.

Deus est ens natura sua simplicissimum et spirituale.

46. Necessitas essendi et summa perfectio pugnat evidenter cum compositione ex partibus realiter distinctis. Enimvero compositio est relatio partibus componentibus extrinseca; necessitas essendi est intrinseca enti a se. Quod realiter

(1) Manichaei propter absurdum eorum commentum de duobus primis rerum principiis, bono scilicet et malo, circa immensitatem quoque divinae naturae turpissime errarunt. Nam duo haec eorum principia, ne ad invicem contaminarentur, simul indefinita ratione quaquaersus sese porrigere vel diffundere non poterant, unde pro uno eorum regio lucis, pro altero regio tenebrarum deputata fuit; et ne pariter limites ipsarum regionum indeterminate protenderentur, quamlibet earum quadro condensam arbitrati sunt; nec tamen quadro undique condense, sed ad unum latus patente, ut scilicet, bonorum malorumve emanationi aditus non praecluderetur. De his duobus Manichaeorum principiis et eorum hypothesi distinctam quaestionem inferius instituemus.

componitur, non repugnat, ut dissolvatur; non est igitur absolute necessarium. Perfectio, orta ex compositione, est participata et limitata; ex necessitate naturae est independens et illimitata. Insuper, partes componentes suntne necessariae et summe perfectae, vel non? Si primum, tot erunt Dii quot partes, quod repugnat, et inutilis foret compositio: si alterum, compositum non erit necessarium et summe perfectum: ex non-necessariis enim, et non-perfectis, nequit oriri necessarium et summe perfectum, sicut neque ex finitis infinitum. Deinde si Deus est corpus, vel corpus illud est vivens, vel non vivens: si hoc, ergo Deus non est perfectissimus, cum vivere sit perfectius quam non vivere: si illud; ergo vivit, vel per se, vel per formam superadditam; quidquid dicatur, redit argumentum: si enim vivit per se, erit ad summum vegetans, et inferius vita animali et rationali; si autem vivit per formam superadditam, uti e. g. corpus nostrum per animam, cum forma sit natura sua perfectior subjecto, rursum non erit ens perfectissimum. Subjectum praeterea est necessario in potentia relate ad formam, a qua perficitur: nihil autem tale fingi potest in ente necessario, quia nihil in eo potest esse indifferens ad perfectibilitatem. Hinc autem patet, quod ens necessarium non solum excludat compositionem essentialem ex materia et forma, et integrantem ex partibus physice separabilibus, sed etiam ex subjecto et accidente; cum accidens possibilitatem esse et non-esse involvat, perficiatque subjectum, quod pariter cum essendi necessitate, et summa perfectione pugnat.

Deus, utpote summe perfectus, est certe intelligens, volens, etc. intelligentia autem, et cogitatio intrinsece pugnant cum materia. Deinde sicut arguit Loke, si causa prima non esset cogitans et spiritualis, nullum ens existeret cogitans et spirituale, cum intrinsece repugnet, ut materiale sive non-cogitans producat simplex, spirituale et cogitans: certum autem est (hoc in Psychologia probatur) existere animam nostram simplicem et spiritualem, cujus spiritualitas, intelligentia, voluntas, etc. praescindendo a limitatione, cum sit perfectio simpliciter simplex, debet formaliter inesse enti perfectissimo. Est itaque Deus natura sua ens simplex, et spirituale.

47. Sed absoluta Dei simplicitas excludit etiam compositionem metaphysicam et logicam. Non enim in summe perfecto potest esse pluralitas facultatum; haec namque necessario involveret pluritatem actuum formaliter distinctorum: non potentia distincta ab actu; potentia, inquam, *passiva*, quae determinatione fit completa; secus, per successivas determi-

nationes perficeretur: non compositio ex essentia et existentia; secus existentia haud esset essentialis, et daretur transitus a non-esse ad esse, quod repugnat cum necessitate essendi. Est igitur Deus *actus purus*, in quo quidquid est ab ipsa essendi necessitate est actu determinatum, omnesque perfectiones, attributa, et operationes ejus sunt realiter et formaliter unum et idem cum natura simplicissima (1).

Neque compositio generis et differentiae a parte rei potest admitti, quia genus dicit aliquid commune differentia autem aliquid superadditum; nihil autem potest esse commune in se enti summe perfecto cum aliis: nihil, quod alteri additum illud compleat perficiendo. Praeterea species dicit relationem ad individua: in ente autem necessario, individuatio sive singularitas est essentialis, excludens, ut videbimus, multiplicationem naturae.

48. Dicunt I.^o Est in Deo Trinitas personarum et unitas naturae; ergo compositio ex natura et persona. Deinde quod constat ex communi et proprio est compositum; natura est communis, personae sunt quid proprium; ergo.

Resp. ad I.^m *Nego conseq.* Compositio est distinctorum unio: personae autem divinae, quatenus realiter identificantur cum natura divina, non distinguuntur ab ipsa; ergo neque

(1) Appositae utimur terminis indicantibus formalem et realem attributorum et operationum Dei cum divina natura identitatem; inferius tamen in solutione difficultatum ostendemus, admittendam esse distinctionem virtuales et rationis ratiocinatae. Et enim in hac quaestione de metaphysica divinae naturae simplicitate, potest quis facile, aut per excessum aut per defectum, nedum contra rationem sed etiam contra fidem errare. Sic admissa formali vel reali divinarum perfectionum et actuum distinctione, evidens imperfectio in Deum redundat; exclusam autem omni distinctione, etiam virtuali et rationis ratiocinatae, mox cadimus in Nominalium errorem, quem recta ratio et Ecclesia damnat, quasi nempe perfectiones divinae inter se et a natura divina, nostris dumtaxat conceptibus absque fundamento ex parte objecti differrent, justitiaque, e. g. sapientia divina forent tantum nomina distincta; cum tamen revera independentem a nostro conceptu aliud sit: Deum esse, e. g. intelligentem, aliud volentem, non enim omnia, quae intelligit, vult aut facit: ergo sola distinctio rationis ratiocinantis, qualis est, e. g. inter ideam hominis et animalis rationalis, meram nominum differentiam et distinctionem involvit, quam si quis accommodaret ad distinctionem personarum divinarum a natura, et etiam inter se, statim mysterium SS. Trinitatis destrueret, et circa fidem turpissime erraret.

constituunt compositum in ipsa: quatenus vero sunt relativae, a se invicem distinguuntur; sed cum sub hoc respectu non identificentur, rursus nullam compositionem efficiunt.

Ad 2.^m *Dist. maj.* si commune et proprium realiter vel formaliter ab invicem distinguatur, *conc.* si virtualiter tantum, *nego.* Nos diximus, personas cum natura divina *realiter* identificari; nequeunt igitur spectari velut partes realiter distinctae ab ipsa, aut ipsa, ut subjectum et potentia, superveniente forma et actu perfectibilis.

Dicunt II.º Multa sunt, quae in Deo distinguimus, et ex quibus constare divina naturam concipimus; ergo.

Resp. *Dist. ant.* distinguimus distinctione rationis ratiocinatae, *conc.* reali vel formali, *nego.* Quid sit sentiendum de simplicitate divinae naturae, probationes ostendunt; ex eo autem quod intelligentiam finitam habemus, non nisi conceptibus distinctis, et per modum plurium distinctorum divinas perfectiones attingimus. Sic bonitatem, justitiam, etc. tamquam formas quasdam spectamus, dum interim probe intelligimus, eas objective acceptas esse ipsam naturam divinam, quae propter eminentem suam excellentiam pluribus formis distinctis aequivalet, nobisque praebet fundamentum distinctionis rationis vel virtualis faciendae.

PROPOSITIO II.

Deus est actu immensus, rebusque omnibus substantialiter praesens.

49. Ut immensitas Dei facile componatur cum immutabilitate et simplicitate ejus, ipsa propositionis enunciatio ostendit, nos distinguere *immensitatem* ab *actuali rebus praesentia* (1). Necessario autem actualis rebus omnibus divinae

(1) Qui immensitatem Dei ab ejus actuali omnibus rebus praesentia non distinguunt; non habent quid rationibus nostris repnant, et praeterea insufficienter dumtaxat assertionem suam probant. Nam etiamsi concedatur, quod Deus sit omnibus rebus praesens, non sequitur, ejus omnipraesentiam esse quid actu infinitum, sicut revera debet esse omne attributum Dei, cum omnes res creatae non sint nec possint esse nisi finitae. Insuper hac ratione datur causa Dei immensitatem spectandi velut *potentiam*, quae per advenientem actualem rerum creaturarum existentiam reduceretur ad actum, ac veluti perficeret Deum: unde nos apposite dicimus, Deus est *actu immensus*, et hanc immensitatem reponimus inferius, et consequenter ad nostras probationes (ac pro-

substantiae praesentia, velut effectus ipsius immensitatis spectari debet, et ratio est duplex: 1.º Ens non constituitur in loco per locum, sed per suam aptitudinem ad locum: si itaque actualis rebus praesentia non distingueretur ab immensitate, res ipsae constituerent Deum immensum (1). 2.º Immensitas Dei est attributum immutabile, necessarium, absolute, ipsique coaeternum; actualis rebus praesentia est quid mutabile, contingens, relativum, et in tempore Deo adveniens, pro conditione scilicet creaturarum. 3.º Illa dicit negationem limitum substantialis praesentialitatis, et indicat aptitudinem ipsam actualem et illimitatam substantiae divinae, in eo positam, ut per se sit actu idonea ubique esse, et implere id omne quod existit vel potest existere, quin valeat ullo contineri aut circumscribi loco, ita ut, quacumque supposita rerum ac locorum multitudine, Deus pluribus aliis, et si possibile foret, etiam infinitis substantialiter coexistere posset: haec vero importat determinatum modum actualis coexistentiae, finitum sane pro conditione creaturarum.

50. Hac autem doctrina supposita, facile solves difficultates, quae ex simplicitate Dei desumuntur (2), si advertas pri-

inde non gratuito), in actuali et illimitata divinae substantiae praesentialitate, sive in illa divinae substantiae infinita, ut ita dicam, actuali amplitudine, per quam constituitur cunctis rebus creatis, si haec adfuerint, actu praesens.

(1) Modus existendi in loco debet determinari ab aptitudine entis, non vero loci dumtaxat, praesertim in entibus diversae prorsus conditionis ac naturae a natura ipsius loci; cum ordo naturalis postulet, ut modus praesentiam exhibendi sit consentaneus enti quod exhibet praesentiam, ne scilicet cogatur existere modo suae naturae opposito. Hoc patebit quoque ex dicendis alias, et praecipue in Cosmologia [art. 4. n. 26.].

(2) Difficultates de quibus sermo, sunt hujusmodi: 1.º Quasi substantia divina coextenderetur rebus, proindeque haberet diversas et distinctas partes pro diversitate et distinctione rerum, quibus respondere supponeretur. 2.º Quasi rebus auctis augetur, imminutis imminueretur, 3.º Quod si quis reponeret, sicut oportet, quod Deus per suam immensitatem sit totus in singulis locis ac entibus, et totus in omnibus simul, indivisibili ac incomprehensibili ratione; posset adhuc urgeri dicendo, sequi ex hoc, quod existeret supernaturali modo, seu per *replicationem*, quae non est aliud quam *simultanea ejusdem entis in pluribus locis existentia*. Relate ad hoc postremum adverte, similitudinem replicationis summi ab entibus creatis, quae dum ad unum tantum locum occupandum sunt naturaliter determinata, per replicationem superna-

mo, immensitatem Dei spatiis vel rebus minime metiri, cum non constituatur per existentiam rerum, sed per illimitationem substantiae divinae, ac proinde ejusdem esse simplicitatis et indivisibilitatis ac ipsa. Nota deinde, res non continere in se immensitatem divinam sed potius contineri ab illa, atque Deum ita rebus existentibus coexistere, ut sit totus in omnibus et singulis, sed totus etiam in se ipso, seu in sua immensitate, nullo spatio egens, eademque ratione immensus, nulla etiam creatura existente. Adverte demum, posse quidem dici juxta nostrum cogitandi vel imaginandi modum, immensitatem Dei esse velut *quamdam diffusionem virtutalem substantiae divinae*, sed caute admodum, ne quid extensi et materialis Deo tribuatur. Unde etiam S. Agustinus in suis epistolis monet: *In eo ipso, quod Deus dicitur ubique diffusus, carnali resistendum est cogitationi, et mens a corporis sensibus avocanda; ne quasi spatiosa magnitudine opinemur Deum per cuncta diffundi, sicut humus, aut humor, aut aer, aut lux ista diffunditur.* Et rursum: *Est ergo Deus per cuncta diffusus, ... non tamen per spatia locorum, quasi mole diffusus, ita ut in dimidio mundi corpore sit dimidius, et in alio dimidio dimidius, atque ita per totum totus, sed et in solo coelo totus, et in sola terra totus, et nullo contentus loco, sed in seipso ubique totus.*

Verum substantialis ista praesentia, de qua agimus, distinguatur ab aliis duabus, nempe a praesentia per *operationem* et per *scientiam*. Illa enim indicat Deum substantia sua omnibus rebus ita coexistere, ut eas intime pervadat ac penetret, totusque ad intra et ad extra per se constituatur praesens: praesentia vero per *operationem* seu *potentiam* omnia a Deo produci, conservari, ipsoque concurrente fieri; per *scientiam* autem, seu simpliciter per praesentiam, omnia nuda et aperta esse oculis ejus, omniaque ejus nutu ac praevisione dirigi.

51 Altera propositionis pars probatione non eget. Si enim ostendamus, immensitatem Deo competere, jam hoc ip-

turaliter existere censetur, si quandoque contingat, ut idem ens, praesertim, corporeum simultane in pluribus diversis locis existere deprehendatur: ideoque, respectu habitó ad Deum, locum non habere seu paritatem non subsistere, propter illimitationem sive actualem infinitatem divinae substantiae. Aliunde vero neque ens materiale, quod magnum quemdam locum occupat, dicitur per replicationem existere, quamvis loci illius diversae partes sint totidem loca distincta.

so determinatur Deus, ut omnibus rebus existentibus *substantialiter* sit praesens.

Probatur itaque prima pars. 1.º Exposita immensitatis notio dicit perfectionem simpliciter simplicem, quae in Deo, utpote ente perfectissimo, formaliter invenire debet. Enim vero perfectius est non posse, quam posse locorum et spatii limitibus circumscribi; et sicut perfectior esset ille, e. g. angelus, qui simultane decem civitatibus substantialem praesentiam exhiberet, quam ille, qui duabus tantum praesens esset, ita ad naturam summe perfecti pertinet, nullum prorsus substantialis praesentiae seu potius *praesentialitatis* limitem habere.

2.º Necessitas essendi divinae naturae nequit componi cum limitatione substantialis praesentialitatis: siquidem necessitas essendi, cum per se postulet aequae hic atque illic esse, nihilque ad intra vel ad extra habeat, quod hanc exigentiam limitet, si tantum alicubi esse deberet, aequae nullibi esse posset: ergo ens necessarium vel ubicumque est, vel nullibi est: postremum manifeste repugnat; ergo primum dicendum est (1).

3.º Vis agendi in Deo non est quid realiter distinctum a substantia divina; ergo quantum virtus divina agens, tantum substantialis praesentia potest se prorrigere. Virtus autem haec semper ad alia et alia absque limite, utpote infinita, porrigi potest; et licet res productae, vi conditionis suae nequeant esse actu infinitae, ac proinde immensitas Dei nequeat habere objecta actu infinita, quibus in-

(1) Vis hujus argumenti in eo sita est, quod non detur ullum medium inter habere, omnimodam ac illimitatam, vel ad aliquid dumtaxat determinatam, vel nullam actualem praesentialitatem; quodque hoc postremum manifeste repugnet, utpote nec cum contingenti existentia, quam necessario subsequitur aliqua praesentialitas, consociabile: alterum vero inferret possibilitatem postremi. Nam si absoluta necessitas essendi posset consistere cum determinatione seu limitatione ad aliquam tantum praesentialitatem, non esset amplius absoluta necessitas, utpote pendens ab hypothese talis determinationis; et insuper, quia quidquid ex rei natura semel non repugnat, numquam repugnat, hinc determinatione sive limitatione illius praesentialitatis ultra et ultra aucta, aequae evaderet possibilis nulla praesentialitas; haud secus, quam in entibus contingentibus hoc ipso quod sint talia, possibilis est absoluta eorum non existentia atque defectus omnis praesentiae.

time praesens constituatur, tamen, cum haec respondeat virtuti activae non vero objectis existentibus, aequae ac ipsa virtus a parte sui est infinita.

52 Porro ex adstructa Dei immensitate quae latius patet quam actualis rebus omnibus praesentia, minime inferas, Deum debere existere etiam in spatiis imaginariis: nam Deus non eget spatio, sed in seipso existit: spatium praetera istud est nihilum. Neque dicas: substantiam divinam maculari, ex quo rebus etiam foedissimis praesens fiat: non enim modo corporeo ipsis miscetur, earum mutationibus, aut contactu laeditur, sed modo prorsus mirabili omnia in se continet, omnibus immediate adstat, quin ab ipsis tangatur.

Demum immensitatem divinam non excludunt expressiones istae: *Deus residet in coelo, templo, animabus justorum*: prior enim indicat peculiarem modum, quo Deus in coelo se manifestat sanctis, etc. altera vero modum denotat, quo in templis orationes fidelium audit: tertia significat, quomodo per gratiam specialem et amorem corda justorum replet, quae omnia praesentiam substantialem Dei ab aliis locis non arcent. Insuper legitime quandoque Deus dicitur *nullibi* esse, id est, ad instar corporis, circumscriptive vel etiam definitive in loco; cum particulae *alicubi, nullibi*, etc. localem circumscriptionem indicare videantur, quam a divina immensitate excludendam esse rursus docet S. Agustinus (1) *Tantum non conemur Deum perducere ad locum, non conemur Deum includere in loco, non conemur Deum per spatia locorum quasi aliqua mole diffundere, non audeamus hoc, non cogitemus. Maneat substantia divina in sua et propria dignitate.* Hinc non nisi per absurdum posset quis inferre, Deum non esse, ex eo quod nullibi sit; cum *nullibi* excludat tantum praesentiam et existentiam localem, minime vero omnimodam praesentiam et existentiam.

ARTICULUS IV.

DE RATIONE ET VOLUNTATE DIVINA.

53. Non hic existentiam rationis, sive intelligentiae et voluntatis divinae, aut utriusque infinitam praestantiam pro-

(1) *Sermone 277. cap. 14.*

bandam assumimus; satis enim ex alias dictis (1) colligitur: sed, ut ita dicam, objectivam intelligentiae sive scientiae divinae (in Deo enim cognoscere, scire, intelligere, etc. indicant simplicissimum et unicum actum) perfectionem investigabimus; utrum nempe ad omnia prorsus cognoscibilia se porrigat: voluntatis vero divinae nobilissimam praerogativam, scilicet libertatem, vindicabimus. Jam vero contra eos nobis dimicandum est, qui praevisionem actionum liberarum ausi sunt Deo denegare; nec non adversus illos, qui ex eo quod non intelligerent, quomodo libertas cum absoluta immutabilitate componatur, Dei libertatem in dubium vocarunt, aut absona ratione explicarunt.

PROPOSITIO I.

Scientia Dei perfectissima se prorrigit ad omnia possibilia, praeterita, praesentia et futura, sive absolute, et necessario, sive contingenter et conditionate futura.

54. Ut clara fiant, quae hac de re dicenda sunt, observanda est varia scientiae divinae divisio. 1.º enim dispescitur in scientiam *simplicis intelligentiae* et *visionis*: illa ita denominatur, quia respicit sola possibilia, prout sunt mere intelligibilia; haec vero, quia refertur ad omnia existentia, sive praeterita, sive futura, sive praesentia: cumque in aeternitate Dei differentia praeteriti et futuri non adsit, Deus ea omnia intuetur seu *videt* tamquam actu praesentia. Dividitur 2.º in *necessariam*, et *liberam*: dicitur *necessaria*, quatenus e. g. possibilia et seipsum, absolute loquendo, non poterat Deus non cognoscere; *libera* autem, non quasi intellectus esset potentia libera, sed quia porrigit se ad praeterita, praesentia et futura, quae poterant non esse, ac proinde non cognosci, si liberum decretum divinae voluntatis de eorum existentia non extitisset. Hinc patet, scientiam necessariam includere in se scientiam simplicis intelligentiae, et partem scientiae visionis; liberam vero complecti partem dumtaxat scientiae visionis: nisi velis ad scientiam visionis revocare tantum ea, quae habent

(1) Art. praeced. prop. 1. et art. 4. prop. 2. nec non cap. 1. art. 2.